

Az állattartás környezeti szaghatása, a szagvédelmi szabályozás lehetséges módszerei

Odour impact of animal husbandry, the possible methods for odour regulation

Béres András

Környezettudományi Intézet, Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar, Szent István Egyetem

Összefoglalás: Az állattartó telepek környezeti hatásai közül a lakossági megítélést figyelembe véve napjainkban leggyakrabban a kibocsátott szagok okoznak közvetlen zavaró hatást. Az így kialakuló környezetterhelés, a szagkibocsátás következtében a forrás környezetében kialakuló zavaró szaghatás az egyik legnehezebben mérhető, megítélhető és szabályozás szempontjából kezelhető légszennyező hatásnak tekinthető. Az állattartó telepek környezeti szaghatásának szabályozásával kapcsolatban nem alakult ki egységes európai gyakorlat. A következőkben áttekintjük a szagvédelmi szabályozás egyes módszereit és a hazánkban alkalmazott jogi szabályozás helyzetét.

Abstract: The emitted odors are considered as the most common environmental impact and disturbing effect of livestock farms regarding public awareness. Investigation of environmental impact of these activities is one of the most important things. The emitted odor at or close to the source is one of the most problematic air pollutions on the field of detection, judgment and controlling. There is no standardized methods for odour regulation of animal farming in Europe. This paper presents some of the methods for odour regulation and the status of the legal regulation for odour impact in Hungary.

Kulcsszavak: zavaró környezeti szaghatás, állattartás, szagvédelmi szabályozás

Keywords: odour annoyance, animal husbandry, odour regulation

1. Bevezetés

A mezőgazdaságnak az élelmiszertermelésen belül betöltött szerepén túlmenően a környezetet terhelő hatásait is szem előtt kell tartani. Az állattartó telepek környezeti hatásai a nyolcvanas évekig nem váltak valós kérdésekké, bár már akkor is ismertek voltak a túlzott trágyafelhasználásnak a talajra és a vizekre gyakorolt kedvezőtlen hatásai. Az állattartás által okozott szaghatás azonban egyre több problémát vetett fel a helyenként átalakuló településszerkezet és a vidéken átalakuló foglalkoztatású népesség miatt. Egyes régiókban a hagyományosan mezőgazdasági területek beépültek, a lakóépületek sok helyen egyre közelebb kerültek az állattartó telepekhez, növelve a szaghatás okozta lakossági problémákat (Vidékfejlesztési Minisztérium, 2010). Jól tükrözi a nagylétszámú állattartó létesítmények jelentős környezetre gyakorolt hatását, a szaghatásukkal kapcsolatos probléma mértékét, hogy az egységes környezethasználati engedélyezési eljárás alá tartozó tevékenységek között kiemelt jelentőségűek. A hazánkban érvényben lévő egységes környezethasználati engedély több mint 60 %-a nagylétszámú állattartó létesítmény számára került kiadásra, ugyanakkor a vegyipari tevékenység csak az ilyen engedéllyel rendelkező létesítmények 12 %-át képezi.

Várhatóan a háztáji állattartás esetleges erősödésével hazánkban tovább növekedhet a

zavaró szaghatással kapcsolatos lakossági panaszok száma, ugyanis a belterületi állattartás szabályozásában 2012. október 1-én jelentős változás állt be. Az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény módosítása alapján ugyanis „mezőgazdasági haszonállat tartása önkormányzati rendeletben nem korlátozható”, az „állat tartását csak állat-egészségügyi, közegészségügyi, állatjóléti, környezetvédelmi, illetve természetvédelmi indokkal lehet korlátozni”. Ezen törvénymódosítás eredményeképp érvényét veszítették azon önkormányzati rendeletek, amelyek több helyütt a lakott terület övezeti besorolása alapján határozták meg a tartható állatok fajtát és létszámát, a tartási körülményeket, a szomszédos ingatlantól tartandó védőtávolságot, vagy esetleg egyes övezetekben alapvetően tiltották a mezőgazdasági haszonállat tartását.

2. Az állattartás szaghatása

Az állattartó telepekről a kibocsátott szag részben az épületforrásokból, az állattartó épületekből származhat, részben pedig a felületi forrásokból (pl. nyitott trágyatárolók, kifutók, felhajtó utak stb.). A szaganyagok keletkezésének intenzitását befolyásolja a tartott állat faja, fajtája, a tartási mód, a takarmányozás és kitrágyázás technológiája, a szellőztetés, az istálló tisztasága és a takarmány összetétele. Az almozott és az almozatlan tartás esetén is megadhatók azok a tényezők, amelyek jelentősen befolyásolják a szaganyagok keletkezésének intenzitását, így a keletkezett szaganyagok mennyiségét (Béres, 1997).

Az állattartó épületek szagkibocsátása csökkenthető a megfelelő tartástechnológia megválasztásával és megfelelő üzemeltetéssel (Büchle–Eberhartinger–Tafill, 2011). Fontos szerepet játszik a szagkibocsátás nagyságában a takarmány megfelelő összeállítása, a fehérjetartalom és összetétel optimalizálása. Az istállók szagkibocsátása „passzív” módszerekkel is csökkenthető, amelyek esetén az istállóból kilépő szagszennyezett levegő kezelése történik különböző szagcsökkentő berendezésekkel (pl. biofilterekkel, biomasókkal, kémiai mosókkal, szagmegkötő, szagtalanító anyagok kipermetezésével stb.), ezen módszerek alkalmazása azonban esetenként jelentős mértékben növelheti a termelési költségeket.

A szaganyagokkal, a zavaró környezeti szaghatással kapcsolatban elvégzett vizsgálatok, megfigyelések eredményei alapján leírásra kerültek a forrás környezetében élő lakosokra gyakorolt egyes hatások és a kiváltott reakciók, amelyek közül a legjellemzőbbek a következők (Béres, 1997): fejfájás, nyugtalanság, légzésszám változás, kapkodó légzés, rosszullét, émelygés, hányinger, hányás, élelem- és folyadékfelvétel csökkenése, konfliktus a szagkibocsátó forrás tulajdonosával, üzemeltetőjével, a normális életvitel egyéb zavarása.

Ezen reakciók – hasonlóan magához a szaglólépeséghez – jelentősen függenek például a hatást elszennvedő személy korától, nemétől, egészségi állapotától, érzékenységtől, pillanatnyi idegállapotától. A hatásokat és reakciókat összefoglalva általánosan megállapítható, hogy a szaghatással bíró anyagok általában nem okoznak közvetlen megbetegedést vagy egészségkárosodást, hanem a kiváltott reakciók útján az ember jó közérzetére hatnak károsan (Matzke, 1986).

3. A szagvédelmi szabályozás lehetséges módszerei

Az állattartásra vonatkozó szagvédelmi szabályozás esetén külön kell kezelni a belterületi állattartásra vonatkozó szabályozást és a nagylétszámú telepekre vonatkozó szagvédelmi szabályozást. A belterületi állattartás esetén Európa-szerte elterjedt szabályozási mód, hogy a helyi települési rendezési terv, helyi építési szabályzat rögzítheti, hogy az egyes építési övezetekben milyen épületek alakíthatók ki, ennek alapján a lakóövezetben korlátozhatják az

állattartást, állattartó épület kialakítását, üdülőövezetben pedig akár meg is tilthatják azt. Állattartó épület esetén az övezettől függő előírások vonatkozhatnak annak legnagyobb méretére, a szükséges, a szomszédos ingatlanoktól betartandó védőtávolságokra. A fenti szabályozási elemek alapvetően biztosíthatják a belterületi állattartás okozta zavaró környezeti szaghatás kialakulásának elkerülését.

A nagylétszámú állattartó telepekre vonatkozóan a szagvédelmi szabályozás módszere már nem ilyen egységes, alapulhat a meghatározott legkisebb szagvédelmi védőtávolság meghatározásán, az telep környezetében kialakuló szagérzet előfordulási gyakoriságára vonatkozó határértékek megadásán vagy az állattartó létesítmény környezetében megengedhető szagimmissziós határérték meghatározásán. Mindegyik módszer esetén érvényes, hogy a tervezett állattartó létesítmény környezetvédelmi engedélyezési folyamatában vizsgálják és értékelik a létesítmény várható környezeti szaghatását, és az engedélyezés alapvető feltétele, hogy az üzemelés során ne alakuljon ki a létesítmény környezetében az ott élő lakosságot zavaró környezeti szaghatás.

A tartástechnológiától és a tartott állatok létszámától függő szagvédelmi védőtávolság meghatározáson alapuló szabályozási módszernél példaként lehet említeni a nagyüzemi állattartás szagvédelmi szabályozására vonatkozó német és svájci irányelveket, amelyek a tartott állatfajtól és az alkalmazott tartástechnológiától függően határozzák meg a legkisebb szagvédelmi övezet nagyságát (VDI-Richtlinie, 2012). A tartástechnológia értékelésekor figyelembe veszik a legfontosabb technológiai jellemzőket: a tartási módot (pl. almozott, almozatlan), a trágyaeltávolítás módját és gyakoriságát, a szellőztetés módját, a takarmányozás és itatás módját, az istálló építészeti kialakítását, a trágyatárolás módját stb. Ezen technológiai jellemzők figyelembe vétele pontozásos rendszer alapján történik, a technológiát jellemző pontszám és az állatlétszám alapján lehet egy függvény alapján a legkisebb szükséges szagvédelmi övezet nagyságát meghatározni. Ezután vizsgálható, hogy az adott körülmények között kialakítható-e a megfelelő nagyságú szagvédelmi övezet. Ezen módszer alkalmazása több évtizedes múltra tekint vissza, a pontozásos rendszer az újonnan megjelenő, korszerű tartástechnológiai megoldások figyelembe vételével időszakosan megújításra kerül.

A szagérzet előfordulási gyakorisága alapján történő szabályozást elterjedten alkalmazzák Németországban. A szabályozás lényege, hogy a vizsgált tervezett szagkibocsátó forrás környezetében található ingatlanok övezeti besorolásától, a használat jellegétől függő határértékekkel meghatározzák, hogy a forrásból származó szag milyen gyakorisággal jelenhet meg a forrás környezetében található ingatlanoknál (GIRL, 2009). A határértéket az éves órák százalékában adják meg, ez a határérték szigorúbb a lakóövezetek esetén, és enyhébb (azaz gyakoribb előfordulás engedhető meg) ipari vagy mezőgazdasági hasznosítású övezetek esetén. A szagérzet várható előfordulási gyakorisága a forrás környezetében a tervezett tartástechnológia ismeretében becsült ill. számított szagkibocsátás alapján, a szaganyagok légköri terjedését befolyásoló tényezők (meteorológiai jellemzők, domborzati viszonyok, stb.) figyelembe vételével, speciális terjedési modellező szoftverek alkalmazásával határozható meg. A modellezés eredményeként kapott, a forrás környezetében várható szagérzet előfordulási gyakoriságot vetik össze a terület övezeti besorolása alapján meghatározható határértékkel, és állapítják meg, hogy a vizsgált tervezett szagforrás környezetében elkerülhető-e a megengedettnél gyakoribb környezeti szaghatás kialakulása.

A tervezett új vagy bővített állattartó létesítmény várható környezeti szaghatásának értékelése szagimmissziós határértékek alapján szintén gyakran alkalmazott szabályozási módszer, amelyre a tevékenység jellegétől függő szagimmissziós határértékek használhatók fel (IPPC,

2002). A vizsgált forrás környezetében kialakuló szagerősség (szagkoncentráció) meghatározása az előző módszernél leírt módon, a szaganyagok légköri terjedésének számítógépes modellezésével végezhető el. A várható szaghatás értékelésekor a forrás környezetében a számítások alapján várhatóan kialakuló szagkoncentráció kerül összevetésre a vonatkozó szagimmissziós határértékekkel. A szagkibocsátást természetesen a legnagyobb teljesítmény kihasználást figyelembe véve kell meghatározni, és célszerű a környezeti biztonság növelésére a szagterjedés szempontjából kedvezőtlen meteorológiai állapotot is vizsgálni. A terjedési modellezés alkalmazásával lehatárolható a vizsgált szagforrás szagvédelmi hatásterülete, megállapítható, hogy a hatásterület érint-e védendő területet (lakóházakat, intézményi területeket stb.).

5. Hazai szabályozás

A szagkibocsátással, a zavaró környezeti szaghatás értékelésével és annak megakadályozásával kapcsolatos alapvető kérdéseket hazánkban a levegő védelméről szóló 306/2010. (XII. 23.) Korm. rendelet tárgyalja. A rendelet kimondja, hogy tilos a levegő lakosságot zavaró bűzzel való terhelése. Ehhez kapcsolódva meghatározza, hogy bűzzel járó tevékenység az elérhető legjobb technika alkalmazásával végezhető. Ha ez sem biztosítja a levegő lakosságot zavaró bűzzel való terhelésének megelőzését, további műszaki követelmények írhatók elő, például szaghatás csökkentő berendezés alkalmazása. Ha a levegő lakosságot zavaró bűzzel való terhelésének megelőzése műszakilag nem biztosítható, a bűzzel járó tevékenység korlátozható, felfüggeszhető vagy megtiltható. A rendelet foglalkozik a források körül kialakítandó védelmi övezet kérdésével is. Kimondja, hogy bűzkibocsátással járó környezeti hatásvizsgálat köteles vagy egységes környezethasználati engedély köteles tevékenységek esetében védelmi övezetet kell kialakítani. A védelmi övezet méretét a legnagyobb teljesítmény-kihasználás és kedvezőtlen terjedési viszonyok mellett, a domborzat, a védőelemek és a védendő területek, építmények figyelembe vételével a légszennyező forrás határától számított, legalább 300, legfeljebb 1000 méter távolságban lehatárolt területben határozza meg. A védelmi övezetet úgy kell kijelölni, hogy abban nem lehet lakóépület, üdülőépület, oktatási, nevelési, egészségügyi, szociális és igazgatási épület. A szükséges védelmi övezet nagyságát az engedélyezés folyamata során a korábban bemutatott légköri terjedési modellezés alkalmazásával kell meghatározni és értékelni.

A kormányrendeletben leírtak alapvetően a nagylétszámú állattartó létesítményekre vonatkozóan alkalmazhatók. A belterületi – háztáji – állattartásra vonatkozóan a fenti rendeletről csak a levegő lakosságot zavaró bűzzel való terhelésének tiltása értelmezhető, az egyéb kitételek alkalmazása – elérhető legjobb technika alkalmazása, szaghatás csökkentő berendezés kialakítása, több száz méteres védelmi övezet kijelölése stb. – a háztáji állattartás területén nem megoldható ill. gazdaságilag értelmetlen. Ebben a tekintetben is várhatóan a szaggal kapcsolatos gyakoribb lakossági panaszokat vethet fel az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény korábban már említett módosítása. Ezen törvénymódosítás eredményeképp – a korábban leírtaknak megfelelően – érvényét veszítették azon önkormányzati rendeletek, amelyek több helyütt a lakott terület övezeti besorolása alapján határozták meg a tartható állatok fajtát és létszámát, a tartási körülményeket, a szomszédos ingatlantól tartandó védőtávolságot, vagy esetleg egyes övezetekben alapvetően tiltották a mezőgazdasági haszonállat tartását. Így jelenleg nem egyértelmű, hogy a háztáji állattartás esetén akár az engedélyezés időszakában, akár már az állattartás során hogyan kerülhetők el az okozott környezeti szaghatással kapcsolatos lakossági panaszok. Erre hívja fel a figyelmet az alapvető jogok biztosának a témával foglalkozó jelentése (Alapvető jogok biztosának jelentése, 2013). Ebben – a hozzá beérkezett számos, a lakókörnyezetben,

szomszédságban történő állattartás szaghatásával kapcsolatos lakossági panasz alapján – felkéri a vidékfejlesztési minisztert, hogy a 2008. évi XLVI. törvényben leírtak figyelembe vételével szabályozza az állatok tartásának helyét és módját, különös tekintettel a kis létszámú állatok tartására, valamint vizsgálja meg és tegyen javaslatot az állatok tartásának az OTÉK (253/1997. (XII. 20.) Korm. rendelet az országos településrendezési és építési követelményekről) övezeti besorolásán alapuló differenciált, a helyi viszonyokat figyelembe vevő, önkormányzati szintű szabályozására.

6. Következtetések

Az állattartás esetén ismertek a szagkibocsátás nagyságát befolyásoló tényezők, a szagkibocsátás csökkentésének lehetőségei. A nagylétszámú állattartó létesítmények esetén a tervezés, a környezetvédelmi engedélyezés során jól becsülhető és értékelhető a várható szaghatás nagysága, ehhez rendelkezésre állnak a megfelelő vizsgálati módszerek, az értékeléshez pedig a jogszabályi háttér. Más a helyzet azonban a belterületi – háztáji – állattartás területén, ahol a jogi szabályozásban jelentős változás állt be 2012-ben az élelmiszerláncról és hatósági felügyeletéről szóló 2008. évi XLVI. törvény módosítása következtében. Szükségesnek tűnik, hogy a belterületi állattartás szagkibocsátása miatt kialakuló lakossági panaszok elkerülésére országosan egységes szabályozás kerüljön kidolgozásra az állatok tartásának helyét és módját illetően, különös tekintettel a kis létszámú állatok tartására. Fontos lenne az is, hogy az állatok belterületi tartásának a helyi települési viszonyokat figyelembe vevő, önkormányzati szintű szabályozására egységes irányelvek kerüljenek kidolgozásra.

Irodalomjegyzék

- Az alapvető jogok biztosának jelentése az AJB-557/2013. számú ügyben. (Az állattartás új jogi szabályozásáról). Budapest, 2013.
- Béres A.: Összefüggések a szagkibocsátás és a baromfitartási technológiák között. Doktori értekezés, Gödöllő, 1997, 127 p.
- K.T. Büchele, S. Eberhartinger-Tafill: Leitfaden UVP für Intensivtierhaltungen. Umweltverträglichkeitserklärung, Einzelfallprüfung. Bundesministerium für Land- und Forstwirtschaft, Umwelt und Wasserwirtschaft, Wien, 2011.
- Feststellung und Beurteilung von Geruchsmissionen (Geruchsmissions-Richtlinie - GIRL -). RdErl. d. Ministeriums für Umwelt und Naturschutz, Landwirtschaft und Verbraucherschutz - V-3-8851.4.4 – v. 5.11.2009. Nordrhein-Westfalen.
- Integrated Pollution Prevention and Control (IPPC). DRAFT, Horizontal Guidance for Odour. Part 1. Commissioning Organisation Environment Agency, Rio House Waterside Drive, Aztec West Almondsbury, Bristol BS32 4UD, First published 2002.
- U. Matzke: Geruchsbelästigung und ihre immissionschutz-rechtliche Beurteilung in Nordheim-Westfahlen. VDI-Berichte Nr. 561., Düsseldorf, 1986, 522-532. p.
- VDI-Richtlinie: Emissionen und Immissionen aus Tierhaltungsanlagen - Methode zur Abstandsbestimmung – Geruch. VDI 3894 Blatt 2. 2012.
- Videkfejlesztési Minisztérium: Útmutató az elérhető legjobb technika meghatározásához az intenzív baromfitartási tevékenység engedélyeztetése során. Budapest, 2010, 155 p.

Szerző

Dr. Béres András: Hulladékgazdálkodási Tanszék, Környezettudományi Intézet, Mezőgazdaság- és Környezettudományi Kar, Szent István Egyetem. 2100 Gödöllő, Páter Károly utca 1. Magyarország. E-mail: beres.andras@mkk.szie.hu.